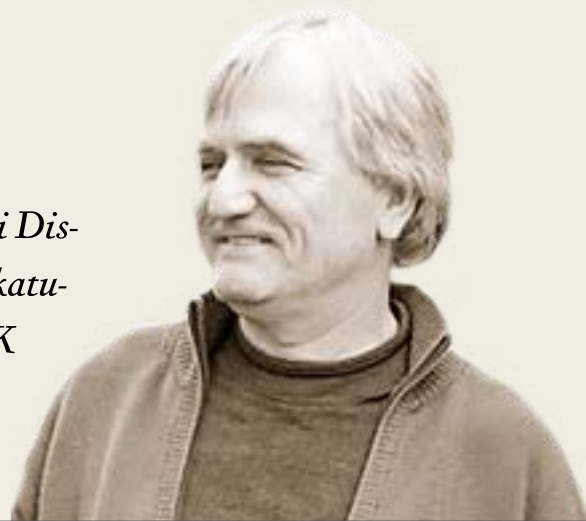

Beszélgetés politikáról, diszkurzivitásról, politikai hermeneutikáról

Interjú Szabó Mártonnal

*„A társadalomtudományok elsősorban segítő, sőt talán
terápiikus tudományok”*

*SZABÓ MÁRTON filozófus, politológus, a Politikai Dis-
kurzuskutató Központ vezetője, a Magyar Politikatu-
dományi Társaság elnökségi tagja, az ELTE ÁJK
Politikatudományi Intézetének egyetemi tanára.*

 In *Politika.hu* A FIATAL POLITOLÓGUSOK LAPJA

2007. november-december. II. évfolyam 3-4. szám, 5-8. p.

A diszkurzív politikatudomány kifejezés túl tágnak tűnik, mégis hogyan határolhatjuk le azt, amit a Tanár Úr művel? Az Ön egyik tanítványa, Pál Gábor „politikai hermeneutikaként” definiálja ezt a szemléletet. Ez lehet megfelelő kifejezés?

A diszkurzív megközelítése a politikaértelmezés több iskoláját foglalja magában. Essexben például működik egy poszt-marxista iskola, mely alapvetően elméleti jellegű. Működnek olyan iskolák, amelyek azt vizsgálják, hogy a meglévő politikai struktúrák és intézményrendszerek keretei között folyó beszéd miként védi a status quot, vagy hogyan teremt egyenlőtlenséget az emberek között. Van olyan irányzat, amely a politikai fogalmak történetével foglalkozik, képviselői a történelmet a fogalmak változása révén írják le. A politikai hermeneutika hasonlít is ezekhez, meg különbözik is tőlük. Hasonlít, mert a politika vizsgálatában fontos szerepet tulajdonít a résztvevők értelemadó diskurzusának, de különbözik is tőlük, mert azt hangsúlyozza hogy a politika minden jelensége értelmezett formába létezik. A politika vizsgálatában ezért az egyes jelenségeket nem lehet „megtisztítani” az értelmező és megismerő embertől, és létrehozni valamiféle tiszta objektivitást. Ennek megfelelően a politikatudomány mindenekelőtt értelmező tudomány. Ilyen tudományos törekvések megfigyelhetők sokfelé, de legkarakteresebben a magyarországi diszkurzív politikatudományt jellemzi. A felfogás szorosan kapcsolódik a filozófiai hermeneutikához, s ez döntően német nyelvterületen munkálódott ki.

Mi specifikálja az átfogó hermeneutikai szemléleten belül a különböző tudományterületeket?

A jelzett hermeneutika pozícióból természetesen nemcsak a politika szemlélhető, hanem a társadalom más területei is – minden egyes és karakteres emberi és közösségi produktum. Ezen belül a diszkurzivitás azt igyekszik jelezni, hogy az értelmezett világ beszéd által és nyelvileg formált módon létezik, mert tudásunk nyilvános és közösségi jellegű, mint Gadamer is mondja: a társadalom beszélve létezik. Ez nem azt jelenti, hogy a hermeneutikai szemlélet nyomán létrejön egy egysége tudomány és megszűnik a társadalom különböző területeinek specifikált vizsgálata. A filozófiai hermeneutika egy radikális újítás, aminek a jelentőségét nem lehet eléggé hangsúlyozni. Tudniillik minden eddigi filozófia ontológia úgy gondolkozott, hogy meg kell találni azt a végső és objektív fogalmat, értéket vagy elvet, amiből értelmezhető, sőt levezethető a világ. Heidegger meg azt mondja, hogy a világ mindig is értelmezett állapotban van, az ember minden fogalma megismerési fogalom is, vagyis nem lehetséges az ontológiai (lételmélet) és a gnoszeológia (ismeretelmélet) radikális elválasztása. Na már most, az embernek sem a léte sem a gondolkodása nem magányos állapot és aktus; létünk közösségi, gondolkodásunk nyilvános. Maradva a gondolkodásnál: ennek eszközei mindig közösségi produktumok, vagyis nyelv, megvalósulása pedig vita, beszélgetés, konverzáció, dialógus, és így tovább. De mindezek a diskurzusformák nem az objektív valóság kiegészítői vagy a realitás díszei és elleplezői, hanem maga a realitás, a valóság. Itt mindig

összekeverik egymással az egyéni és a közösségi létet. Attól ha valami, mondjuk szokás-ként, szerepelvárás-ként vagy szervezetként az egyén számára kikerülhetetlen adottság, attól ez még történelmi-társadalmi produktum marad, vagyis közösségi értelmező tevékenység teremti és tartja fenn. Talán ez a néhány hevenyészett mondat jelzi, hogy a hermeneutika nemcsak filozófia, hanem egyben társadalomtudomány is, s mindkettő radikális újítás a maga területén. Vélhetően ezért olyan erős az ellenállás vele szemben, főleg a társadalomtudományok területén. Természetesen a politikatudományban is sokan afféle furcsaságot látnak benne, hiszen tényleg eltért a mainstream beszédmódjától, de emlékeztetnék mindenkit, hogy nem negligálhatjuk a filozófia és a tudomány huszadik századi fejleményeit. A szemlélet alapgondolat valójában pofonegyszerű: a politika minden fenoménje – minden ami létezik, struktúrák, épületek, intézmények, személyek, állapotok, amit akarsz – megalvadt értelmek és objektiválódott jelentések halmaza, és mindez azért létezik még, mert valamilyen értelmet adunk nekik, nyilvánosan, vitatkozva, diszkutálva. És természetesen sokféleképpen, de szigorú szabályok szerint. Ezek között az egyik a tudomány.

Elképzelhető, hogy akkor ez egy interdiszciplináris vagy multidiszciplináris és szerény tudományosság lenne?

A tudomány nagy közös kincsünk, ezért ami a tudományos életben történik, rendkívül fontos a számunkra. A tudomány egyrészt könnyebbé teszi az életünket, sok problémát megold, hozzásegít bennünket sok mindenhez. Másrészt azonban a tudomány kultúra is, tehát megmutatja, hogy kik vagyunk, hogyan élünk, honnan jöttünk, mit akarhatunk. Vagyis eszközöket ad nekünk életünk formálásához, de nem oldja meg helyettünk életünk alapdilemmáit. Lehet hozzá hitként viszonyulni és valláspótló szerepet tulajdonítani neki, de ez a tudomány félreértése. Ugyanis a tudomány mindig két dolgról szól, amit tudunk, és amit nem tudunk. A nem-tudás pedig szerénységre int bennünket és a kíváncsiságunkat táplálja. Mindebből adódik, hogy a társadalomtudományok elsősorban segítő, sőt talán terápiás tudományok, azt értem ezen, hogy a cselekvő emberek számára eszközöket adnak problémáik megoldásához, de semmi esetre cselekszenek helyettük.

A politikában is?

A politikában is! A politikatudomány nem társadalom-mérnöki tudomány. Még a public policy sem arról szól, hogy a politológus megtervezi, modellálja és bevezeti, amit kívánatosként elgondolt. A társadalom és politika összetett világ sokféle szereplővel és eltérő törekvésekkel. Ráadásul minden elképzelésnek vannak riválisai. Az empirikus politikatudomány egyik alapító atyja, Harold D. Lasswell például azt tapasztalta, hogy a közpolitikai ügyek sem a gazdasági racionalitás, a szakszerű tervezés és a hatalomtechnika alkalmazása révén oldódnak meg a leghatékosabb módon, hanem úgy és akkor, ahogyan minden érintett értelmezi, megvitatja és elfogadja az ügyet. Ehhez kapcsolódik ma a közpolitikai diskurzuselemzés irányzata. A hermeneutikai szemlélet pont azért

tetszik nekem, mert elismeri más nézőpontok és szemléletek jogosságát, a tudományban is természetesen, nem azt mondja, hogy a másik eleve téved, mert másképp gondolkodik a dolgokról, hanem azt mondja, hogy a dolgok összetettek és több nézőpontból vizsgálhatóak. Én ezért sem hiszek a az egylényegű, az egyszemléletű, az egyforma politikatudományban. Ezzel ebben az országban egyszer már kísérleteztek, úgy hívták, hogy marxizmus-leninizmus. Én azt mondom a kollégámnak, hogy igen, csináld a dolgot, ahogyan te jónak látod, s amennyiben ennek van hagyománya és betartod a tudományos gondolkodás szabályait, semmi gond. Megmutatod, hogy milyen a világ a te perspektívádból, én meg megnézem egy másik nézőpontból. Szerintem a társadalomtudomány, s a politikatudomány is polifonikus tudomány, vagy annak kell lennie.

Akkor ez a politika vizsgálatában nem csak módszertani, hanem szemléleti szabadságot is jelent?

Abszolút. Ezért nem értem én, hogy mi a baj azzal a törekvéssel, amely mondjuk az irodalomelméletben, a történelemelméletben, a nyelvészetben vagy az antropológiában megszületett elméleti belátásokat és módszertani elveket próbálja alkalmazni a politikatudományban. Mindig is ezt tettük, ezért épült a huszadik század elején megszülető empirikus politikatudomány a korabeli szociológiára. A század nagy tudományos újításai később a nyelvészet és az irodalomelmélet területén játszódtak le, kérdezem, miért ne használjuk akkor ezeket az eredményeket a politika értelmezésénél is. Van itt egy nagy adag merevség, sőt pozícióféltés, az úgynevezett „kemény” tudományok képviselői részéről. Hívei egy igen-igen rigorózus objektivista szemléletet proponálnak, és bizonyítatlanságról beszélnek. A politikában természetesen vannak struktúrák, funkciók, és szervezetek. A politika intézményesedett valóság is, gondoljunk például az államra vagy a pártokra. Ebből sokan azt a következtetést vonják le, hogy a politikatudomány teljesíti, s egyben ki is meríti feladatát, ha ezt az intézményrendszert leírja és megmagyarázza. Ebben a felfogásban azonban az ember és az emberi értelem csak fügefalevél. Ráadásul azt tapasztaljuk, hogy a politika mozgó-változó valóság, soha nincs készen, s természetesen változnak az intézmények is. Márpedig a változás és változtatás, de a fenntartás közege is a politikai diskurzus, a közösség tagjainak meg-megújuló értelmezési erőfeszítése, az a közeg, amelyben a politika összetett arca megmutatkozik: változása és állandósága, intézményei és cselekvései, lehetőségei és szükségszerűségei, feltételei és eredményei. Ezért is gondolom én, hogy a diszkurzív politológia a demokrácia adekvát tudományos öntudata.

Az interjút készítette

Nagy Ágoston

az ELTE ÁJK politológia és az ELTE BTK szabad bölcsész hallgatója

SZABŐ
MÁRTON
SZABOMARTON.E3.HU